

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

БІЛОУС ОЛЕГ ДМИТРОВИЧ

УДК 343.123.11

**ЗДІЙСНЕННЯ ВИКЛИКУ СЛІДЧИМ, ПРОКУРОРОМ, СУДОВОГО
ВИКЛИКУ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Омельченко Олександр Євгенович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Татаров Олег Юрійович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

кандидат юридичних наук, доцент

Марко Сергій Іванович,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 Інституту підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції,
Львівського державного університету внутрішніх справ

Захист відбудеться «16» травня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «15» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проголошуючи пріоритет прав і свобод людини, Конституція України передбачає можливість їх обмеження у тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення прав й свобод інших осіб, інтересів суспільства і держави. У вітчизняній та міжнародній юридичній практиці існує правило, згідно з яким у національному законодавстві держави повинно бути забезпечено справедливе співвідношення між потребами, що впливають із загальних інтересів суспільства, і необхідністю захисту основних прав людини. Від того, наскільки врівноважені та збалансовані ці інтереси, залежить ефективність кримінального процесу, його суспільна корисність.

В останні роки у практичній діяльності зросла кількість випадків ухилення учасників кримінального процесу від виконання передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) обов’язків, зокрема, неприбуття за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. За результатами опитування слідчих, прокурорів та слідчих суддів з’ясовано, що у 68 % випадків у них виникають різного роду проблеми із забезпеченням явки на виклик учасника досудового кримінального провадження для проведення відповідної процесуальної дії.

Законодавча регламентація застосування заходів забезпечення кримінального провадження в КПК України істотно змінилася. Ці зміни торкнулися як виклику слідчим, прокурором, судового виклику, так й інших заходів забезпечення кримінального провадження, можливість застосування яких перебуває у прямому взаємозв’язку із недотриманням обов’язку прибуття на виклик уповноважених осіб у порядку статей 133, 134 КПК України. Законодавець розглядає привід, грошове стягнення, а в окремих випадках – запобіжний захід, як важливий процесуальний інструмент забезпечення явки учасників кримінального провадження на виклик уповноважених осіб. Під час досудового розслідування загроза застосування цих заходів забезпечення кримінального провадження, або їх фактичне застосування сприяють своєчасному і належному виконанню учасниками кримінального провадження покладених на них законом процесуальних обов’язків та підвищують ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Віднесення виклику слідчим, прокурором, судового виклику до заходів забезпечення кримінального провадження спричинило численні дискусії серед науковців і практиків щодо його правової природи, процесуального порядку та умов застосування, викликало труднощі у визначенні адекватних заходів реагування у разі неявки на виклик учасників кримінального провадження. Особливої актуальності набувають зазначені питання на стадії досудового розслідування та спонукають із сучасних позицій на базі чинного КПК України та інших нормативно-правових актів осмислити місце виклику слідчим, прокурором, судового виклику в системі заходів забезпечення кримінального провадження, визначити процесуальний порядок його здійснення, зміст та наслідки невиконання.

Вивченню теорії та практики питань, пов'язаних зі здійсненням виклику у кримінальному процесі та наслідками неприбуття на нього досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці, як: Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, В.П. Бахін, І. Л. Бородін, В. І. Бояров, А.Я. Дубинський, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, О. В. Капліна, П. М. Каркач, І.С. Ковальчук, О. П. Кучинська, О.М. Литвак, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'янчиков, А.О. Ляш, М.А. Макаров, В.Т. Маляренко, С.І. Марко, І. Є. Марочкін, О.Р. Михайленко, М.І. Мичко, А.В. Молдаван, В.В. Назаров, В.Т. Нор, О.Є. Омельченко, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький, Г.В. Попов, В.В. Рожнова, О.Ю. Татаров, В.М. Тertiшник, Д.О. Савицький, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, П.В. Цимбал, Ю.М. Чорноус, О.Г. Шило, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило, О.О. Юхно, О.Г. Яновська та ін.

Дослідження вказаних авторів щодо цієї проблеми мають важливе теоретичне й практичне значення, а сформульовані ними ідеї дістали відображення у законодавстві та були позитивно сприйняті правозастосовною практикою. Водночас системні дисертаційні дослідження цього заходу забезпечення кримінального провадження після набуття чинності у 2012 році КПК України не проводились.

У зв'язку з цим виникає необхідність, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку кримінальних процесуальних відносин, нового теоретичного осмислення питань щодо правової природи та поняття виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні; міжнародних стандартів застосування означеного заходу забезпечення кримінального провадження; підстав та порядку його здійснення у досудовому кримінальному провадженні. Крім того, як у кримінально-процесуальній теорії, так і серед практичних працівників є принципові розбіжності в розумінні процесуального порядку та кола осіб, до яких можуть застосовуватися привід та накладення грошового стягнення, як заходів, спрямованих на забезпечення явки за викликом. Потребують додаткових роз'яснень нормативні положення, що встановлюють підстави застосування до таких учасників досудового розслідування запобіжних заходів.

Отже, усунути наявні прогалини та вирішити проблемні питання процесуального порядку застосування виклику під час досудового розслідування та інших заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на забезпечення явки осіб на виклик з метою здійснення відповідної процесуальної дії, можна лише шляхом здійснення комплексного системного наукового дослідження. Зазначені обставини визначили вибір теми дисертаційної роботи, що охоплює сукупність питань, дослідження яких має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає положенням Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, п.п. 2, 12 та 17 Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів

України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, п. 5.9 Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленого Радою питань судової реформи 17 березня 2015 р., п.п. 7.3, 7.6, 7.10. Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 22 грудня 2015 р. (протокол № 23) та уточнено 27 листопада 2018 р. (протокол № 18).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є узагальнення наявного теоретичного матеріалу й результатів аналізу слідчої та судової практики і, на підставі цього, розроблення науково обґрунтованих пропозицій направлених на удосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування у діяльності зі здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у кримінальному провадженні.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі *завдання*:

- окреслити сучасний стан та методологічні засади дослідження виклику слідчим, прокурором, судового виклику;
- з'ясувати генезис становлення та розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства щодо регулювання питань, пов'язаних із забезпеченням прибуття особи на виклик уповноважених осіб;
- визначити міжнародні стандарти здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього;
- з'ясувати правову природу виклику слідчим, прокурором, судового виклику та його місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження;
- охарактеризувати підстави, умови та процесуальний порядок здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику на досудовому розслідуванні;
- визначити поважні причини неприбуття на виклик слідчим, прокурором, судовий виклик та особливості їх оцінки слідчим, прокурором, слідчим суддею;
- розкрити сутність кримінальної процесуальної відповідальності осіб, які не з'явились на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик;
- окреслити особливості застосування приводу у досудовому розслідуванні як заходу забезпечення кримінального провадження;
- охарактеризувати особливості накладення грошового стягнення у досудовому розслідуванні у випадку неявки на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик;
- розкрити сутність обрання, зміни запобіжного заходу до осіб, які не з'явились на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик.

Об'єкт дослідження – кримінально-процесуальні відносини, що виникають та розвиваються у зв'язку із здійсненням виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні.

Предмет дослідження – здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям наукового дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: *діалектичний метод* використано для наукового пізнання соціально-правових явищ в їх суперечностях, розвитку та змінах, що сприяло розумінню об'єкта дослідження (у всіх підрозділах дисертації); *історико-правовий* – при дослідженні генези наукових поглядів щодо розвитку інституту виклику слідчим, прокурором, судового виклику як заходу забезпечення кримінального провадження (підрозділ 1.2); *логіко-юридичний* – при опрацюванні норм КПК України та інших нормативно-правових актів з метою вироблення та обґрунтування пропозицій щодо їх зміни і доповнення у контексті предмета дослідження (підрозділи 2.1–3.4); *догматичний* – при тлумаченні юридичних категорій, поглиблення та уточнення понятійно-категоріального апарату (підрозділи 1.2–3.4); *формально-логічний* – при співставленні норм КПК України та інших нормативно-правових актів, а також обґрунтуванні висновків та пропозицій, отриманих за результатами дослідження (підрозділи 1.3–3.4); *порівняльно-правовий* – для проведення теоретичного аналізу норм КПК України та норм міжнародного права щодо виклику слідчим, прокурором, судового виклику та інших заходів кримінальної процесуальної відповідальності (підрозділи 1.3, 2.3, 3.1–3.4); *системного аналізу* – при розгляді особливостей діяльності уповноважених суб'єктів із застосування виклику та інших заходів забезпечення кримінального провадження (підрозділи 1.3–3.2); *соціологічний та статистичний* – застосовано у процесі анкетування слідчих, прокурорів та слідчих суддів, а також дослідження матеріалів кримінальних проваджень та узагальнення отриманих результатів (у всіх підрозділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності МВС України за 2013–2018 рр.; узагальнені результати опитування 218 слідчих, прокурорів та слідчих суддів Вінницької, Житомирської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Полтавської, Чернігівської областей за 2016–2018 рр. з питань здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні; огляди судово-слідчої практики, аналітичні матеріали органів прокуратури, МВС та Міністерства юстиції України, використано власний досвід роботи дисертанта в органах прокуратури України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних питань виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні. Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора в розроблення зазначеної проблематики, є такі положення і висновки:

вперше:

- визначено, що процесуальний порядок здійснення виклику слідчим,

прокурором, судового виклику під час досудового розслідування являє собою комплекс процесуальних дій зі складання повістки (іншого документа), направлення та вручення її у спосіб, визначений КПК України, підтвердження факту отримання повістки, дотримання строків повідомлення особи про виклик;

– висвітлено теоретичні підходи щодо реалізації основних міжнародних стандартів у діяльності зі здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього, які реалізуються у досудовому розслідуванні шляхом забезпечення розумності строків у кримінальному провадженні, рівності перед законом і судом, а також реалізації права на справедливий суд (у вузькому значенні), свободу і особисту недоторканність, повагу до приватного і сімейного життя, захист, відшкодування шкоди внаслідок незаконності позбавлення (обмеження) свободи та ін.;

– обґрунтовано, що неявка на виклик є частиною загального поняття «спроби переховуватися від органів досудового розслідування та / або суду», яка самостійно, або у комплексі з іншими ризиками, передбаченими ч. 1 ст. 177 КПК України, є фактичною підставою для прийняття рішення про застосування / зміну відповідного запобіжного заходу до підозрюваного згідно з ч. 3 ст. 194 КПК України;

удосконалено:

– поняття виклику слідчим, прокурором, судового виклику (статті 133, 134 КПК України), як визначеного законодавчо заходу забезпечення кримінального провадження, спрямованого на забезпечення оперативності явки учасників кримінального провадження, які викликаються до уповноваженої особи для проведення відповідної процесуальної дії, що застосовується під загрозою настання для несумлінної особи негативних наслідків у вигляді приводу, грошового стягнення та, за наявності підстав, – запобіжного заходу;

– тлумачення приводу, як виду кримінальної процесуальної відповідальності учасника кримінального провадження, що покликаний забезпечити його належну поведінку шляхом примусового супроводження до місця виклику у зв'язку із невиконанням або неналежним виконанням покладених законом обов'язків з явки на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик;

– положення про те, що грошове стягнення як захід кримінальної процесуальної відповідальності, тягне за собою певне обтяження матеріального характеру, та під час досудового розслідування, з-поміж іншого може бути накладене у разі неприбуття учасника кримінального провадження на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик (ст. 139 КПК України), а також у разі невиконання цього обов'язку підозрюваним, щодо якого обрано відповідний запобіжний захід (статті 179, 180, 493 КПК України);

– наукові ідеї щодо доцільності накладення грошового стягнення за наслідками неприбуття на виклик під час досудового розслідування, крім осіб, передбачених ч. 1 ст. 139 КПК України, на цивільного позивача, представника потерпілого, представників цивільного позивача, цивільного відповідача, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт;

– наукове положення про те, що кримінальними процесуальними санкціями за невиконання учасником кримінального провадження обов'язку з явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування є: привід, грошове стягнення та, за наявності підстав, запобіжний захід. Зазначені заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватись: із власної ініціативи слідчого судді (привід, накладення грошового стягнення, запобіжний захід); за ініціативи сторін кримінального провадження (привід); за ініціативи сторони обвинувачення (привід, накладення грошового стягнення, запобіжний захід);

дістало подальший розвиток:

– обґрунтування наукової позиції, згідно із якою виклик слідчим, прокурором, судовий виклик за своєю сутністю є наполяганням на явці учасника кримінального провадження до уповноваженої особи для проведення відповідної процесуальної дії, однак йому не властивий примусовий характер; натомість примус у вигляді можливості фізичного, морального чи матеріального впливу притаманний імовірним наслідкам його невиконання – приводу, накладенню грошового стягнення та, за наявності підстав, – відповідному запобіжному заходу;

– твердження про уточнення редакції п. 5 ч. 1 ст. 138 КПК України шляхом заміни словосполучення «тяжка хвороба», на чітко визначений термін «хвороба», наявність якої є однією з поважних причин неприбуття особи на виклик;

– періодизація становлення та розвитку законодавства про виклик слідчим, прокурором, судовий виклик та наслідків неприбуття на нього у кримінальному процесі України: 1) зародження української державності (V–XIV ст.); 2) перебування територій сучасної України під владою інших країн (друга половина XIV–1917-1918 рр.); 3) радянський період (1917-1991 рр.); 4) новітній період (з 1991 року і до сьогодні);

– твердження про те, що поважність причин неявки на виклик під час досудового розслідування під час розгляду клопотання про застосування відповідного заходу забезпечення кримінального провадження має бути встановлена слідчим, прокурором та оцінена слідчим суддею в кожній конкретній ситуації;

– положення про те, що правовою підставою виклику слідчим, прокурором, судового виклику під час досудового розслідування є: повістка слідчого, прокурора, слідчого судді, вручена чи надіслана у визначений КПК України спосіб або виклик по телефону чи телеграмою; фактичну підставу складають: наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді достатніх підстав вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження та / або обов'язковість її участі у процесуальній дії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані наукові результати дисертаційного дослідження впроваджено та може бути використано у:

– *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування – при

розробленні й удосконаленні відомих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань, пов'язаних із здійсненням виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні (акт ГСУ МВС України № 193 від 25 грудня 2016 р.);

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення різних видів занять із таких дисциплін: «Кримінальний процес», «Теоретичні проблеми кримінального судочинства», «Правозастосування», «Доказування в кримінальному процесі», «Актуальні проблеми кримінального процесу» (акти Львівського державного університету внутрішніх справ № 57 від 14 квітня 2016 р. та Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ № 61 від 12 лютого 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені особисто автором В опублікованих у співавторстві працях власні теоретичні розробки дисертанта становлять не менше 50,0 %. Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дослідженні, доповідалися та оприлюднені у виступах автора на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, зокрема: «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 22–23 січня 2016 р.); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.); «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 19–20 лютого 2016 р.); «Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку» (м. Київ, 2 червня 2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.); «Сучасний стан кримінального забезпечення досудового розслідування» (м. Київ, 2 квітня 2017 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2018 р.); «Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» (м. Львів, 25 жовтня 2018 р.); «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 30 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 15 наукових публікаціях, серед яких чотири наукові статі – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також десять тез – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій та семінарів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (378 найменувань на 36 сторінках) і чотирьох додатків на

19 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 280 сторінок, з яких основний текст – 212 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів у правозастосовній діяльності та освітньому процесі, наведено дані про апробацію та публікації дисертанта, в яких відображено основні положення роботи, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні та правові основи дослідження інституту виклику слідчим, прокурором, судового виклику в системі заходів забезпечення кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Сучасний стан та методологічні засади дослідження виклику слідчим, прокурором, судового виклику»* здійснено комплексний теоретичний аналіз стану дослідження виклику слідчим, прокурором, слідчим суддею як заходу забезпечення кримінального провадження та наслідків неприбуття на нього з огляду на сучасні кримінальні процесуальні доктрини.

На основі аналізу результатів досліджень учених-процесуалістів (Ю.П. Аленіна, В.І. Фаринника, О.Г. Шило, О.Г. Яновської та ін.) акцентовано увагу на тому, що у сучасній доктрині кримінального процесу відсутні комплексні дослідження здійснення виклику слідчим, прокурором, слідчим суддею на стадії досудового розслідування, а також процесуальних засобів забезпечення явки учасників кримінального провадження, викликаних до уповноваженої особи для проведення відповідної процесуальної дії. Саме цим обумовлено науковий пошук дисертаційного дослідження.

Визначено методи, які склали основу методології дослідження проблем здійснення виклику слідчим, прокурором, слідчим суддею у досудовому розслідуванні. Встановлено, що методологічні засади дослідження вказаного заходу забезпечення кримінального провадження являють собою комплекс сучасних загальнонаукових і спеціальних методів, якими оперують у кримінальній процесуальній науці. Вони визначаються виходячи з поставлених у дослідженні завдань, з урахуванням специфіки його об'єкта й предмета та спрямовані на з'ясування як наукового та практичного пізнання процесуального порядку застосування виклику слідчим, прокурором, слідчим суддею у досудовому розслідуванні, а також імовірних наслідків його невиконання – накладення грошового стягнення, приводу, запобіжного заходу.

У підрозділі 1.2 *«Генеza становлення інституту виклику слідчим, прокурором, судового виклику як заходу забезпечення кримінального провадження»* здійснено ретроспективний аналіз становлення та розвитку кримінального процесуального законодавства, що у різний час регулювало питання, пов'язані із забезпеченням прибуття особи на виклик уповноважених суб'єктів.

Дослідження генези розвитку такої правової категорії, як виклик та наслідків неприбуття на нього у досудовому кримінальному процесі, дало змогу виділити та охарактеризувати такі основні історичні періоди (етапи розвитку): 1) зародження української державності (V–XIV ст.), який характеризується закладенням у нормах Руської Правди певних передумов розвитку вказаного інституту, а також нормативним закріпленням поділу судового виклику на виклик свідків, виклик товаришів та виклик сторін у кримінальних справах; 2) перебування територій сучасної України під владою Великого князівства Литовського, Польщі, Речі Посполитої, Великого князівства Московського, Австро-Угорської та Російської імперій (друга половина XIV–1917-1918 рр.), якому властиві такі риси: врегулювання правових наслідків нез'явлення учасників судового розгляду; закріплення у законодавчих актах поняття, форми, змісту виклику особи та процедури застосування приводу, у разі нез'явлення її до суду; 3) радянський (1917-1991 рр.), на початку якого інститут виклику мав репресивний характер, та досить детально регламентувався привід, як захід процесуального примусу до осіб, які не прибули на виклик слідчого, прокурора, судді; 4) новітній (з 1991 року і до сьогодні), який характеризується посиленням гарантій захисту прав і свобод людини, закріпленням у чинному КПК України процесуального порядку здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та санкцій, спрямованих на виконання вказаного обов'язку учасниками кримінального провадження.

На основі дослідження сутності й змісту способів виклику учасників кримінального провадження на різних історичних етапах розвитку кримінального процесу України, а також аналізу окремих наукових доктрин зроблено висновок, що розвиток виклику у національному кримінальному процесі на різних історичних етапах здебільшого здійснювався еволюційним шляхом: від свого зародження, виникнення, набуття найбільш простих, зазвичай репресивних до більш складних, демократичних форм, що передбачають нові елементи виклику та формують правові умови застосування впливу на несумлінних учасників кримінального провадження шляхом ініціювання та застосування приводу, грошового стягнення, а в окремих випадках – запобіжних заходів.

У підрозділі 1.3 *«Міжнародні стандарти у діяльності зі здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього»* проведено аналіз основних міжнародних вимог, що висувуються до діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді у зазначеній сфері. Зроблено висновок, що у світлі міжнародних стандартів діяльність вказаних уповноважених суб'єктів є засобом забезпечення процесуальних гарантій прав, свобод та інтересів особи у досудовому розслідуванні.

Наголошено на тому, що міжнародні стандарти здійснення виклику особи та наслідків неприбуття на нього слід розглядати, як закріплені у нормах міжнародного права або сформульовані в рішеннях міжнародних судових установ, відповідні мінімальні вимоги (правила, норми, настанови тощо) щодо обсягу правової регламентації відповідної діяльності суб'єктів кримінального

провадження, що мають для них імперативний або рекомендаційний характер на національному рівні.

Здійснено науковий аналіз міжнародних стандартів кримінального провадження щодо здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього, до яких віднесено: розумність строків у кримінальному провадженні; рівність перед законом і судом; право на справедливий суд (у вузькому значенні); право на свободу і особисту недоторканність; право на повагу до приватного і сімейного життя; право на захист; право на відшкодування шкоди внаслідок незаконності позбавлення (обмеження) свободи та ін.

Розділ 2 «Загальні положення здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Сутність виклику слідчим, прокурором, судовий виклик та його місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження»* проаналізовано правову природу вказаного засобу забезпечення кримінального провадження, спрямованого на забезпечення оперативності явки визначеного законом кола осіб, які викликаються до уповноваженої особи для проведення відповідної процесуальної дії.

Аргументовано, що жодний із видів впливу (фізичного, морального чи матеріального) на особу не характерний такому заходу забезпечення кримінального провадження, як виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, який за своєю правовою природою не є заходом процесуального примусу. Його мета – забезпечити явку (прибуття) особи, яка викликається для проведення відповідної процесуальної дії. На підставі цього, властивого виклику критерію, зроблено висновок про нетотожність таких понять, як «заходи кримінального процесуального примусу» та «заходи забезпечення кримінального провадження».

Зазначається, що у кримінальному процесі виклик слідчим, прокурором, судовий виклик – це сукупність кримінальних процесуальних норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються з приводу виклику особи для участі у проведенні відповідної процесуальної дії, закріплюють коло його учасників, їх права, обов'язки і законні інтереси, визначають правові наслідки у разі невиконання його вимог.

Виокремлено такі ознаки, властиві виклику слідчим, прокурором, судовому виклику: він є формою повідомлення визначених законом учасників кримінального провадження; здійснюється уповноваженими особами у спосіб, чітко визначений КПК України; має часові та територіальні обмеження; прибуття на виклик є обов'язком особи, щодо якої він здійснюється; норми КПК України, які його регламентують, не містять у своїй структурі санкції за його невиконання, вони визначені в інших нормах КПК України у вигляді приводу, грошового стягнення, а за наявності підстав – запобіжного заходу.

Наголошено, що виклик варто відрізнити від такої форми інформування учасника кримінального провадження, як повідомлення. Зазначені правові

категорії є принципово різними як за формальними (розміщення у різних главах КПК України), так і за сутнісними ознаками (за наслідками неявки, за можливістю застосування приводу та штрафних санкцій).

Визначаючи місце виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні в системі заходів забезпечення, зроблено висновок, що він є способом інформування осіб, спрямованим на забезпечення оперативності їх з'явлення на виклик до уповноважених учасників кримінального провадження для проведення відповідної процесуальної дії під загрозою застосування примусу.

У підрозділі 2.2 «Підстави, умови та процесуальний порядок здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні» здійснено аналіз положень КПК України, які пов'язані із законодавчою регламентацією означеного заходу забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування.

Визначено, що фактичними підставами для застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження є наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді достатніх підстав вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження / або обов'язковість її участі у процесуальній дії. Оцінка достатності таких підстав є необхідною та покладається під час досудового розслідування на слідчого, прокурора або слідчого суддю. Саме вони, а також оперативний працівник за дорученням слідчого чи прокурора, мають право здійснити виклик особи у досудовому кримінальному провадженні. Правовою підставою виклику слідчого, прокурора, судового виклику під час досудового розслідування є: повістка слідчого, прокурора, слідчого судді, вручена чи надіслана у визначений КПК України спосіб, або виклик, здійснений по телефону чи телеграмою. Наголошено, що під час досудового розслідування учасник кримінального провадження може бути викликаний не лише для участі у проведенні слідчої (розшукової) дії, а й у будь-якій іншій процесуальній дії на розсуд уповноваженої особи, або за клопотанням інших учасників кримінального провадження, визначених ч. 1 ст. 134 КПК України.

Зроблено висновок, що процесуальний порядок здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику під час досудового розслідування являє собою комплекс процесуальних дій зі складання повістки (іншого документа), направлення та вручення її у спосіб, визначений КПК України, підтвердження факту отримання повістки, дотримання строків повідомлення особи про виклик.

Розвинуто позицію щодо визначення у повістці права свідка з'явитись на допит або для участі у проведенні інших процесуальних дій з обраним за власним бажанням адвокатом, що, однак, не позбавляє необхідності роз'яснити його свідкові перед проведенням відповідної процесуальної дії. Обґрунтовано, що з метою уникнення плутанини у процедурі здійснення виклику слідчим, прокурором, до частин 1 та 2 ст. 133 КПК України, які частково дублюють одна одну, слід внести редакційні зміни. Таку пропозицію підтримали 72 % опитаних слідчих, прокурорів та слідчих суддів.

Акцентовано увагу на тому, що порядок виклику під час досудового розслідування диференціюється КПК України залежно від способу виклику, а його тактична складова може залежати від поведінки та статусу учасника кримінального провадження. Визначено особливості виклику слідчим, прокурором, судового виклику залежно від суб'єкта, який отримує повістку (повнолітні, неповнолітні, обмежено дієздатні) та особи, яка вручає повістку (слідчий, прокурор, слідчий суддя, працівник органу зв'язку). Досліджено процесуальний порядок виклику особи, яка перебуває за межами України (ст. 566 КПК України), а також виклику особи для вручення документів за запитом компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу (ст. 564 КПК України).

У підрозділі 2.3 *«Поважність причин неприбуття на виклик слідчим, прокурором, судовий виклик та їх оцінка слідчим, прокурором, слідчим суддею»* підкреслюється, що поважність причин неявки за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді має бути оцінена в кожній конкретній ситуації. При цьому причини неявки повинні бути підтверджені відповідними документами (наприклад, листком непрацездатності або довідкою про тимчасову непрацездатність, свідоцтвом про смерть члена сім'ї або близького родича тощо). Під час вирішення питання щодо з'ясування поважності причин неприбуття особи на виклик згідно з п. 1 ч. 1 ст. 138 КПК України головною умовою щодо хвороби є те, що вона має тимчасово перешкоджати участі особи у проведенні процесуальної дії у кримінальному провадженні. Зважаючи на це, обґрунтовано доцільність виключення слово «тяжка», залишивши чітко визначений термін «хвороба».

Зроблено висновок, що під час вирішення питання щодо з'ясування поважності причин неприбуття особи на виклик, згідно з п. 5 ч. 1 ст. 138 КПК України, головною умовою щодо хвороби має бути не її тяжкість, а те, що вона має тимчасово перешкоджати участі учасника кримінального провадження у проведенні процесуальної дії у кримінальному провадженні. Зважаючи на це, запропоновано виключити з п. 5 ч. 1 ст. 138 КПК України слово «тяжка», залишивши чітко визначений термін «хвороба», наявність якої є однією з поважних причин неприбуття особи на виклик у кримінальному провадженні. Зазначену пропозицію підтримали 66 % опитаних слідчих, прокурорів, слідчих суддів.

Наголошено, що вжите законодавцем у п. 8 ст. 138 КПК України формулювання «інші обставини» свідчить про неможливість визначити вичерпне коло обставин, що унеможливлюють прибуття учасника кримінального провадження на виклик для здійснення процесуальної дії. На підставі цього зроблено висновок про недоцільність деталізації у ч. 1 ст. 138 КПК України усіх таких обставин. Розвинуто наукові позиції стосовно того, що не є поважною причиною неприбуття на виклик особи, яка обґрунтовує невиконання такого обов'язку відсутністю коштів, хибне уявлення особи про її статус, зайнятість на роботі, перебування на навчанні, наявність інших планів на день тощо.

Розділ 3 «Наслідки неприбуття на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик під час досудового розслідування» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Кримінальна процесуальна відповідальність учасників кримінального процесу, які не з'явилися на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик»* зазначається, що результатом невиконання вимог кримінального процесуального закону щодо явки на виклик визначених КПК України учасників досудового кримінального провадження, є настання для них відповідних негативних наслідків у вигляді обмежень майнового (грошове стягнення) та немайнового характеру (привід та запобіжний захід) з метою виконання завдань кримінального судочинства. Зазначені негативні наслідки являють собою кримінальну процесуальну відповідальність, яка є різновидом юридичної відповідальності, передбаченої нормами кримінального процесуального права.

Звертається увага на те, що усі виокремлені види кримінальної процесуальної відповідальності у досудовому розслідуванні – привід, грошове стягнення та запобіжні заходи мають однаковий порядок їх застосування – судовий. Суб'єктом, який приймає рішення про їх застосування під час досудового розслідування, є слідчий суддя, який виносить відповідну ухвалу за власною ініціативою, або на підставі клопотання слідчого за погодженням з прокурором, чи прокурором. Така діяльність слідчого судді має контрольний, ревізійний характер, що гарантує захист прав і свобод людини від їх незаконного обмеження та обтяження.

Здійснено поділ виокремлених заходів кримінальної процесуальної відповідальності за такими критеріями: за суб'єктами: а) ті, що застосовуються до підозрюваного, свідка, потерпілого, цивільного відповідача (привід, грошове стягнення); б) ті, що застосовуються до підозрюваного (запобіжний захід); за наслідками: а) заходи майнового характеру – грошове стягнення; б) заходи немайнового характеру – привід, запобіжний захід; за формою застосування: а) пов'язані із обмеженням свободи особи (привід; запобіжний захід); б) не пов'язані з таким обмеженням (грошове стягнення).

У підрозділі 3.2 *«Застосування приводу у досудовому розслідуванні як заходу забезпечення кримінального провадження»* з-поміж іншого, наголошено, що передбачений КПК України захід забезпечення кримінального провадження – привід під час досудового кримінального процесу слід розглядати, як вид кримінальної процесуальної відповідальності учасника кримінального провадження, що покликаний забезпечити його належну поведінку шляхом примусового супроводження до місця виклику у зв'язку із невиконанням або неналежним виконанням покладених законом обов'язків з явки на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик.

Відмічається, що під час досудового розслідування рішення про здійснення приводу, затримання з метою приводу приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи (правова підстава). Фактичними підставами застосування приводу, затримання з метою приводу, є неприбуття підозрюваного, свідка на виклик без поважних причин або

неповідомлення про причини свого неприбуття у разі обов'язкової участі при проведенні процесуальних дій.

Обґрунтовано доцільність визначення в ч. 2 ст. 139, ч. 3 ст. 140 КПК України можливості застосування приводу до неповнолітнього підозрюваного, цивільного відповідача, його представника, законного представника підозрюваного, обвинуваченого, законних представників неповнолітніх свідків, експерта, спеціаліста й перекладача. Аналогічну позицію підтримали 72 % опитаних слідчих, прокурорів, слідчих суддів. З метою усунення імперативу у вигляді обов'язку уповноважених осіб накласти грошове стягнення у всіх без виключення випадках неприбуття на виклик, запропоновано внесення змін до ст. 139 КПК України, підкресливши тим самим можливість альтернативи у виборі найбільш ефективного заходу забезпечення кримінального провадження – грошового стягнення чи приводу. Окрему увагу приділено з'ясуванню допустимих меж примусу під час застосування приводу (супроводженню особи, примусовому доставленню, застосуванню спеціальних засобів тощо).

У підрозділі 3.3 «Накладення грошового стягнення у досудовому розслідуванні у випадку неявки на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик» здійснений аналіз КПК України, слідчої та судової практики дав можливість дослідити особливості звернення з клопотанням, розгляду по суті та ухвалення рішення про накладення грошового стягнення на учасника досудового кримінального провадження, який порушив процесуальні вимоги, визначені статтями 133, 134 КПК України.

Дослідження правової природи грошового стягнення, як наслідку невиконання учасником досудового кримінального провадження обов'язку з'явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді спонукало до виокремлення таких його характерних рис: є штрафною санкцією кримінальної процесуальної відповідальності примусово-матеріального характеру, що полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України в дохід держави; підстави, межі та порядок його застосування визначені КПК України; спрямоване на досягнення дієвості кримінального провадження; накладається на учасника кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді; може застосовуватись як самостійно, так і в сукупності з іншими заходами забезпечення кримінального провадження (наприклад, із запобіжними заходами).

Наголошується, що гіпотезою застосування грошового стягнення за неприбуття на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді є: 1) наявність підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом; 2) відсутність поважних причин неприбуття; 3) неповідомлення про причини неприбуття. Правову підставу застосування грошового стягнення на стадії досудового розслідування складає відповідна ухвала слідчого судді.

Наведено аргументи щодо доцільності збільшення розмірів санкції грошового стягнення до учасників кримінального провадження, які порушили обов'язок з'явки на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик. Аналогічну думку висловили 74% опитаних слідчих, прокурорів, слідчих суддів.

У підрозділі 3.4 «Обрання, зміна запобіжного заходу щодо учасників кримінального провадження, які не з'явились на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик» підкреслюється, що порушення питання про застосування, зміну запобіжного заходу в окремих випадках, за наявності відповідних підстав, може бути наслідком недотримання підозрюваним обов'язку прибути на виклик.

Зроблено висновок, що положення ч. 3 ст. 194 КПК України, відповідно до якого слідчий суддя має право зобов'язати підозрюваного прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом у випадках, визначених Законом, спрямоване на забезпечення обов'язку з'явки на виклик, як складової більш ширшого поняття «спроби переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду».

Зазначається, що обрання запобіжного заходу та його зміну під час досудового розслідування можна розглядати як захід кримінальної процесуальної відповідальності, якщо підозрюваним було порушено зобов'язання з'являтися за кожною вимогою до слідчого, прокурора, слідчого судді, що є складовою ризику, визначеного п. 1 ч. 1 ст. 177 КПК України – переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду. Також за наслідками розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу слідчий суддя може ухвалити рішення про зобов'язання прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю. Прийняття такого рішення хоча і є кримінальною процесуальною санкцією, проте не обов'язково за наслідками порушення вимог щодо з'явки на виклик у порядку статей 133, 134 КПК України.

Вказано, що під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу до підозрюваного, слідчий суддя може фактично виступати суб'єктом прийняття рішення про явку особи на виклик навіть у випадку, коли про це не клопоче слідчий, прокурор при обранні запобіжного заходу. Прийняття такого рішення може бути продиктоване не доведенням відповідних ризиків, визначених ч. 1 ст. 177 КПК України, саме її ініціатором, тобто слідчим, прокурором.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та практики його застосування, розроблено нові наукові положення й отримано результати, що в сукупності вирішують наукове завдання щодо розробки теоретичних засад, правових та практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення процесуального порядку здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні, сформульовано висновки, пропозиції й рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, зокрема:

1. Аналіз сучасного стану дослідження виклику слідчим, прокурором, судового виклику спонукало до висновку про необхідність дослідження означеної проблеми в контексті: з'ясування змісту, сутності та місця виклику слідчим, прокурором, судового виклику в системі заходів забезпечення кримінального провадження; окреслення міжнародних стандартів кримінального

судочинства в цьому напрямку; визначення наслідків неприбуття на виклик під час досудового розслідування та ін. Основу методології наукового дослідження виклику слідчим, прокурором, судового виклику склала сукупність філософських та загальнонаукових методів – діалектичного, аналітичного, методів дедукції та індукції, логічного аналізу та синтезу, абстрагування, історико-правового, структурно-функціонального, спеціально-юридичного, формально-юридичного, системно-структурного, порівняльно-правового, статистичного, прогностичного та соціологічного методів.

2. Історико-правове дослідження становлення та розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства, що у різний час регулювало питання, пов'язані із забезпеченням прибуття особи на виклик уповноважених суб'єктів, дало змогу виділити такі його основні історичні періоди (етапи розвитку): 1) зародження української державності (V–XIV ст.); 2) перебування територій сучасної України під владою інших країн (друга половина XIV–1917–1918 рр.); 3) радянський (1917–1991 рр.); 4) новітній (з 1991 року і до сьогодні) Становлення та розвиток виклику та наслідків неприбуття на нього у національному кримінальному процесі на різних історичних етапах здебільшого здійснювалось еволюційним шляхом: від свого зародження, виникнення, набуття найбільш простих, зазвичай репресивних до більш складних, демократичних форм, що передбачають нові елементи процедури виклику та формують правові умови застосування впливу на несумлінних учасників кримінального провадження.

3. Міжнародні стандарти здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього – закріплені у нормах міжнародного права або сформульовані в рішеннях міжнародних судових установ, відповідні мінімальні вимоги (правила, норми, настанови тощо) щодо обсягу правової регламентації діяльності зазначених владних суб'єктів, що мають для них імперативний або рекомендаційний характер з метою виконання завдань кримінального судочинства на національному рівні. Визначено міжнародні стандарти кримінального провадження щодо здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього: розумність строків у кримінальному провадженні; рівність перед законом і судом; право на справедливий суд (у вузькому значенні); право на свободу і особисту недоторканність; право на повагу до приватного і сімейного життя; право на захист; право на відшкодування шкоди внаслідок незаконності позбавлення (обмеження) свободи та ін.

4. Виклик за своєю природою є міжгалузевою правовою категорією та окремим елементом кримінальної процесуальної діяльності. Визначений законодавчо виклик слідчим, прокурором, судовий виклик (статті 133, 134 КПК України), є засобом забезпечення оперативності явки учасників кримінального провадження, які викликаються до уповноваженої особи для проведення відповідної процесуальної дії, що застосовується під загрозою настання для несумлінної особи негативних наслідків у вигляді приводу, грошового стягнення та, за наявності підстав, – запобіжного заходу. Характерною рисою виклику

слідчим, прокурором, судового виклику є те, що йому не властивий примусовий характер. Він, як захід забезпечення кримінального провадження, є специфічним способом інформування осіб під загрозою застосування примусу.

5. Правовою підставою виклику слідчим, прокурором, судового виклику під час досудового розслідування є: 1) повістка слідчого, прокурора, слідчого судді, вручена чи надіслана у визначений КПК України спосіб або 2) виклик здійснений по телефону чи телеграмою. Фактичну підставу складають: 1) наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді достатніх підстав вважати, що учасник кримінального провадження може дати показання, які мають значення для нього та / або 2) обов'язковість його участі у процесуальній дії. Необхідною умовою виклику слідчим, прокурором, судового виклику під час досудового розслідування є дотримання кримінальної процесуальної форми – способу виклику, суб'єктного складу, строків, зазначення часу та місця прибуття учасника кримінального провадження, процесуальної дії, для участі в якій він викликається. Процесуальний порядок здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику під час досудового розслідування являє собою комплекс процесуальних дій зі складання повістки (іншого документа), направлення та вручення її у спосіб, визначений КПК України, підтвердження факту отримання повістки, дотримання строків повідомлення особи про виклик.

6. Перелік поважних причин неприбуття учасника кримінального провадження на виклик, визначений ст. 138 КПК України, слід залишити без змін, уточнивши при цьому редакцію п. 5 ч. 1 цієї норми шляхом заміни словосполучення «тяжка хвороба», на чітко визначений термін «хвороба», наявність якої є однією з поважних причин неприбуття особи на виклик. Вжите у п. 8 ст. 138 КПК України формулювання «інші обставини» свідчить про невизначеність кола обставин, які об'єктивно унеможливають явку учасника кримінального провадження на виклик, та вказує на існування вірогідності не виконати процесуальну дію за його участю. Неможливо дати вичерпний перелік таких обставин, адже з розвитком суспільних відносин окремі з них згодом можуть бути віднесені до виняткових випадків, визнаних законодавцем поважними причинами неприбуття особи на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик. Поважність причин неявки на виклик під час досудового розслідування має бути оцінена в кожній конкретній ситуації уповноваженими суб'єктами: 1) слідчим, прокурором, як ініціаторами застосування санкцій до недобросовісного учасника кримінального процесу; 2) слідчим суддею, який ухвалює рішення про застосування відповідного заходу забезпечення кримінального провадження за результатами розгляду клопотання та доданих до нього документів, що підтверджують причини неявки.

7. Правовою (юридичною) підставою настання кримінальної процесуальної відповідальності осіб, які не з'явилися на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик під час досудового розслідування є відповідна ухвала про застосування приводу, грошового стягнення та, за наявності підстав, – запобіжного заходу. Зазначені заходи забезпечення кримінального провадження, можуть застосовуватись: із власної ініціативи слідчого судді (привід, накладення

грошового стягнення, запобіжний захід); за ініціативи сторін кримінального провадження (привід); за ініціативи сторони обвинувачення (привід, накладення грошового стягнення, запобіжний захід). Фактичну підставу кримінальної процесуальної відповідальності складає неналежне виконання передбаченого кримінальним процесуальним законом обов'язку учасника кримінального провадження з'явитись на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик.

8. Передбачений КПК України захід забезпечення кримінального провадження – привід під час досудового кримінального провадження слід розглядати, як вид кримінальної процесуальної відповідальності учасника кримінального провадження, що покликаний забезпечити його належну поведінку шляхом тимчасового обмеження свободи пересування та тягне за собою несприятливі для нього наслідки через невиконання або неналежне виконання покладених законом обов'язків з явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді. Надзвичайно важливим етапом застосування приводу є звернення ухвали слідчого судді до виконання, адже саме на ньому реалізується законодавча концепція притягнення до кримінальної процесуальної відповідальності особи, яка порушила вимоги щодо прибуття на виклик.

9. Грошове стягнення, як захід забезпечення кримінального провадження, передбачає певне обтяження матеріального характеру та під час досудового розслідування може бути накладене за вчинення особою кримінального процесуального правопорушення у вигляді неприбуття на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик (ст. 139 КПК України), а також у разі невиконання цього обов'язку підозрюваним, щодо якого обрано відповідний запобіжний захід (статті 179, 180, 493 КПК України). З метою забезпечення обов'язку з явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, під час досудового розслідування санкція у вигляді грошового стягнення за наслідками неприбуття на виклик, окрім осіб, передбачених ч. 1 ст. 139 КПК України, має розповсюджуватись на цивільного позивача, представника потерпілого, представників цивільного позивача, цивільного відповідача, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт.

10. Неявка на виклик є частиною загального поняття «спроби переховуватися від органів досудового розслідування та / або суду», яка самостійно, або у комплексі з іншими ризиками, передбаченими ч. 1 ст. 177 КПК України, є фактичною підставою для прийняття рішення про застосування / зміну відповідного запобіжного заходу до підозрюваного згідно з ч. 3 ст. 194 КПК України. Правовою підставою прийняття такого рішення є ухвала слідчого судді про обрання / заміну запобіжного заходу, винесена за клопотанням слідчого, прокурора, або з власної ініціативи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Білоус О. Д. Привід як засіб забезпечення явки за викликом у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя: Запорізький нац. ун.-т. № 6, 2015. С. 198–200.

URL: http://lsej.org.ua/6_2015/57.pdf.

2. Білоус О. Д. Процесуальні особливості забезпечення участі осіб у досудовому розслідуванні шляхом повідомлення про виклик. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. праць. Вип. 3, 2016. С. 231–235.

3. Белоус О. Д. Вызов лица следователем, прокурором в качестве меры обеспечения уголовного производства. *Право и политика: научно-методический журнал*. Бишкек Кыргызская Республика. № 1, 2016. С. 77–82.

4. Білоус О. Д. Здійснення судового виклику на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 2. С. 231–235.

5. Білоус О. Д. Методологічні засади дослідження виклику на стадії досудового розслідування та наслідків неприбуття на нього. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1–2 (15–16). С. 105–115.

6. Білоус О. Д. Застосування грошового стягнення за чинним КПК. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 січ. 2018 р.). Харків, 2018. С. 73–75.

7. Білоус О. Д. Заходи забезпечення кримінального провадження у системі заходів процесуального примусу. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 січ. 2016 р.). Одеса, 2016. С. 90–91.

8. Білоус О. Д. Особливості застосування приводу до учасників досудового розслідування. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 лют. 2016 р.). Львів, 2016. С. 27–28.

9. Білоус О. Д. Судовий виклик у кримінальному провадженні. *Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку*: наук.-теорет. конф. (м. Київ, 2 черв. 2016 р.). Київ, 2016. С. 148–149.

10. Білоус О. Д. Застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ, 2016. С. 47–49.

11. Білоус О. Д. Примус та переконання у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 479–482.

12. Білоус О. Д. Сучасне розуміння приводу як заходу забезпечення кримінального провадження. *Сучасний стан кримінального забезпечення досудового розслідування*: зб. матер. конф. (м. Київ, 20 квіт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 48–50.

13. Білоус О. Д. Процесуальний порядок виклику спеціаліста та експерта у кримінальному провадженні. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ, 2018. С. 44–46.

14. Білоус О. Д. Особливості здійснення виклику особи під час досудового

розслідування. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25 жовт. 2018 р.). Львів, 2018. С. 120–124.

15. Білоус О. Д., Омельченко О. Є. Привід, як кримінальна процесуальна санкція за неприбуття на виклик до уповноважених осіб. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: зб. тез наук.-практ. семінару (м. Львів, 30 листоп. 2018 р.). Львів, 2018. С. 15–17.

АНОТАЦІЯ

Білоус О.Д. Здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних та практичних проблем виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні. Висвітлено сучасний стан та методологічні засади наукового дослідження виклику слідчим, прокурором, судового виклику. З'ясовано генезис становлення та розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства щодо регулювання питань, пов'язаних із забезпеченням прибуття особи на виклик уповноважених осіб. Окреслено міжнародні стандарти здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику та наслідків неприбуття на нього.

Визначено правову природу виклику слідчим, прокурором, судового виклику та його місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження, уточнено підстави, умови та процесуальний порядок його здійснення під час досудового розслідування. З'ясовано поважність причин неприбуття на виклик слідчим, прокурором, судовий виклик та їх оцінку слідчим, прокурором, слідчим суддею. Охарактеризовано сутність кримінальної процесуальної відповідальності учасників кримінального провадження, які не з'явились на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик, у зв'язку з чим розкрито сутність та особливості застосування приводу, грошового стягнення, запобіжних заходів до таких осіб.

Ключові слова: заходи забезпечення кримінального провадження, виклик, привід, грошове стягнення, запобіжні заходи, слідчий суддя, слідчий, прокурор.

АННОТАЦИЯ

Билоус О.Д. Вызов следователем, прокурором, судебный вызов в досудебном расследовании. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная

экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

В диссертации осуществлено комплексное исследование теоретических и практических проблем вызова следователем, прокурором, судебного вызова в досудебном расследовании. Освещено современное состояние и методологические основы научного исследования вызова следователем, прокурором, судебного вызова, а также историко-правовой анализ становления и развития института вызова в качестве меры обеспечения уголовного производства. Определены международные стандарты вызова следователем, прокурором, судебного вызова и последствий неявки на него. Установлена правовая природа вызова и его место в системе мер обеспечения уголовного производства, уточнены основания, условия и процессуальный порядок его осуществления во время досудебного расследования. Отмечается, что вызов по своей природе является межотраслевой правовой категорией и отдельным элементом уголовной процессуальной деятельности. Определенный законодательно вызов следователем, прокурором, судебный вызов (статьи 133, 134 УПК Украины), является средством обеспечения оперативности явки участников уголовного производства, которые вызываются к уполномоченному лицу для проведения соответствующего процессуального действия, применяется под угрозой наступления для недобросовестного лица негативных последствий в качестве привода, денежного взыскания и, при наличии оснований, – меры пресечения. Характерной чертой вызова следователем, прокурором, судебного вызова является то, что ему не свойственный принудительный характер. Он, как мера обеспечения уголовного производства, является специфическим способом информирования лиц, под угрозой применения принуждения.

Основанием вызова следователем, прокурором, судебного вызова во время досудебного расследования являются: повестка следователя, прокурора, следственного судьи, врученная или отправленная в определенный УПК Украины способ, или вызов по телефону или телеграммой. Фактическое основание составляют: наличие у следователя, прокурора, следственного судьи достаточных оснований полагать, что лицо может дать показания, имеющие значение для уголовного производства и /или обязательность его участия в процессуальном действии. Необходимым условием вызова лица в досудебном уголовном производстве является соблюдение уголовной процессуальной формы – способа вызова, субъектного состава, сроков, указания времени и места прибытия лица, процессуального действия, для участия в котором оно вызывается. Процессуальный порядок осуществления вызова следователем, прокурором, судебного вызова во время досудебного расследования представляет собой комплекс процессуальных действий по составлению повестки (другого документа), направления и вручения ее в соответствии с положениями УПК Украины, подтверждение факта получения повестки, соблюдение сроков уведомления лица о вызове.

Отмечено, что невозможно дать исчерпывающий перечень обстоятельств, которые делают объективно невозможной явку лица на вызов, а уважительность

причин неявки по вызову во время досудебного расследования должна быть оценена в каждой конкретной ситуации уполномоченными субъектами: 1) следователем, прокурором, как инициаторами применения санкций к недобросовестному участнику уголовного процесса; 2) следственным судьей, который принимает решение о применении соответствующей меры обеспечения уголовного производства по результатам рассмотрения ходатайства и прилагаемых к нему документов, подтверждающих причины неявки.

Сделан вывод, что правовым (юридическим) основанием применения мер уголовно-процессуальной ответственности в случае неявки по вызову следователя, прокурора, следственного судьи во время досудебного расследования является соответствующее постановление о применении привода, денежного взыскания и, при наличии оснований, – меры пресечения. Указанные меры обеспечения уголовного производства могут применяться: по собственной инициативе следственного судьи (судебный вызов, привод, наложение денежного взыскания, мера пресечения) по инициативе сторон уголовного производства (привод) по инициативе стороны обвинения (привод, наложение денежного взыскания, мера пресечения). Фактическое основание уголовной процессуальной ответственности составляет ненадлежащее исполнение предусмотренной уголовным процессуальным законом обязанности явиться на вызов следователя, прокурора, следственного судьи. Разработаны предложения и рекомендации по совершенствованию законодательства и практики его применения в контексте предмета исследования.

Ключевые слова: меры обеспечения уголовного производства, вызов, привод, денежное взыскание, меры пресечения, следственный судья, следователь, прокурор.

SUMMARY

Bilous O. Calling an investigator, a prosecutor, a judicial challenge during in a pre-trial investigation. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics, Forensic Sciences, operational and search activity. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2019.

The thesis presents a comprehensive study of theoretical and practical problems of carrying out a challenge by an investigator, a public prosecutor, a judicial challenge in pre-trial investigation was carried out. The modern state and methodological principles of scientific research of the challenge and the consequences of non-arrival on it are highlighted. Historical and legal analysis of formation and development of the institute of call as a measure of providing of criminal proceedings is carried out. The international standards of the challenge and consequences of non-appearance in it in the criminal proceedings are outlined. The legal nature of the call and its place in the system of measures for ensuring criminal proceedings are determined, the grounds, conditions and procedural procedure for its implementation during the pre-trial investigation are specified. The validity of the reasons for not coming to the call and

their assessment by the investigator, prosecutor, investigator judge is revealed. The essence of criminal procedural responsibility of subjects that did not appear on the challenge of the investigator, prosecutor, investigator's judge, in connection with which the procedure for the use of the cause, the pecuniary punishment, and precautionary measures for such participants in pre-trial criminal proceedings were determined.

Keywords: measures for providing criminal proceedings, judicial challenge, forced delivery, money collection, preventive measures, investigator judge, investigator, prosecutor.